

ОБЗОР НА ДАНЪЧНАТА СИСТЕМА НА БЪЛГАРИЯ - СЪСТОЯНИЕ И НЕОБХОДИМИ ПРОМЕНИ

Емил Димов

Минно-геоложки университет „Св. Иван Рилски“, 1700 София, e-mail: emil_dimov@abv.bg

РЕЗЮМЕ: България е страната с най-ниски данъци в Европейския съюз. Данъчната система обаче е един от лостовете за постигане на икономически растеж, които не се използват пълноценно. Промените в нея трябва да се обмислят изключително внимателно и да се ползват с обществена подкрепа.

OVERVIEW OF THE TAX SYSTEM IN BULGARIA - STATE AND NECESSARY CHANGES TO BE MADE

Emil Dimov

University of Mining and Geology "St. Ivan Rilski", 1700 Sofia, e-mail: emil_dimov@abv.bg

ABSTRACT. Bulgaria is the country with the lowest taxes in the European Union. The Tax system, however, is one of the levers of economic growth, which is not fully utilized. Any changes in it should be considered very carefully and receive public support.

Въведение

Един от най-важните елементи на финансовата система е данъчната система. Тя представлява съвкупност от действащите данъци, тяхната организация (начините на изчисляване, събиране и контрол) и органите, които провеждат данъчната политика. Във функционален аспект системата включва прилаганите данъци и тяхната организация, а в институционален аспект – органите и институциите, които приемат законите за данъците и органите на изпълнителната власт, които организират събирането на данъците и контрола върху данъчното облагане. Системата бива монистична или плуралистична, както и историческа или рационална.

Винаги е съществувала идеята за поемане на цялото бреме на държавата с един единствен данък. Тя се нарича "Хипотеза за единствения данък". В зависимост от това къде са се виждали източниците на богатството, различните школи са предлагали различен единствен данък, с налагането на който да се формира монистична данъчна система. Меркантилистите, които смятали, че източник на богатството е външната търговия, предлагат да се облагат само доходите от тази търговия. Физиократите, според които селското стопанство е източник на богатство, считат, че най-правилно би било да се облагат само доходите от селското стопанство. В последствие са съществували идеи да се облагат с данъци единствено доходите от енергетиката, индустрията, трудовите доходи. Тази идея не се реализира, защото това би бил много тежък данък и би разпределил твърде несправедливо данъчното бреме.

Съвременните данъчни системи са плуралистични - в тях действат повече от един вид данъци, прилагани повече или по-малко съгласувано. Големият брой данъци се дължи на разширяването на обектите на облагането и на необходимостта от осигуряване на финансов ресурс, за да може държавата да изпълнява функциите си.

Популярна е концепцията на А. Лампе за „данък център“ и „данъци сателити“.

При историческата данъчна система съвкупността от данъци възниква главно на историческа основа. Системата от данъци възниква и се утвърждава спонтанно и в резултат на конкретни обстоятелства и нужди от финансови средства на държавата. Във времето данъците са се наслагвали към съществуващите.

Рационалната система – е тази система, при която действието на отделните видове данъци и на всичките заедно е съгласувано и подчинено на реализирането на поставените от държавата цели и задачи. Рационалната данъчна система е съзнателно изграден и целенасочено действащ вграден индикатор, регулатор и стабилизатор на икономиката и националното стопанство.

През последните години се налагат нови изисквания към данъчната система. Тези изисквания могат да се систематизират по следния начин.

1) Икономическа ефективност, което означава че системата не трябва да възпрепятства ефективното разпределение на ресурсите

2) Административна простота, т.е. да се прилага лесно и да е относително евтина.

3) Гъвкавост – в смисъл да реагира бързо на промените в икономиката.

4) Справедливост.

Тенденцията е към рационализиране на съвременните данъчни системи, както и към хармонизирането им.

Съвременните данъчни системи на повечето развити страни са плуралистични и рационални с наличие на исторически елементи. Както ще видим, българската данъчна система е плуралистична, но по-скоро от исторически тип с наличие на рационални елементи.

Също така с понятието данъчна система обикновено се обозначава основната “вътрешнофискална” структура – тази на съотношението между бюджетните приходи от косвени и преки данъци. По въпросния критерий данъчните системи в света се делят на три вида: · подоходна данъчна система – тази, при която в приходите на държавния бюджет преобладават приходите от преките данъци (т.е. приходите от данъка върху доходите на физическите лица и от корпоративните данъци); · потребителска данъчна система – тази, при която в приходите на държавния бюджет преобладават приходите от косвени данъци (от данъка добавена стойност или данъка върху оборота, от акцизи и от мита); хибридна данъчна система, при която приходите от косвени и преки данъци са приблизително с еднакъв дял в приходите на държавния бюджет.

Данъчната политика представлява съвкупността от мерките и мероприятията в областта на данъчното облагане, прилагани от държавата за постигането и решаването на определени фискални, социално-икономически, икономически и други цели и задачи.

Данъчните системи на отделните страни се формират под въздействието на цял комплекс от исторически, икономически, политически и социални условия. Във всички случаи подборът на данъците в данъчната система, тяхната структура, равнището на данъчните ставки, данъчната база, данъчните облекчения и намаления и др. имат ярко изразен национален характер. Заедно с това, развитието на интеграционните процеси и глобализацията на стопанската дейност налагат хармонизацията на данъчното законодателство в регионален и даже в световен мащаб. Това поставя пред всяка страна трудната задача да търси оптимално съчетаване и адаптиране на националните особености и конкретните проблеми на данъчното облагане с европейските тенденции и стандарти. Не случайно процесът е продължителен и сложен даже в такива, достигнали висока степен на интеграция, общности като Европейския съюз (ЕС). Той е още по-труден за страни като нашата, с дълго продължил преход от планово стопанство към пазарно икономическо регулиране и организация.

Структурата на данъчната система в Р. България е представена на Фиг. 1 (Структура на данъчната система. МФ. 2013).

Източник: Структура на данъчната система. МФ. 2013. <http://www.minfin.bg/bg/page/172>

Фиг. 1. Структура на данъчната система в България

Видове данъци

Видовете данъци в Р. България са следните (Видове данъци. МФ, 2013):

- Данъци върху доходите на физическите лица

Режимът на облагане на доходите на физическите лица, включително на едноличните търговци, се урежда с разпоредбите на Закона за данъците върху доходите на физическите лица (ЗДДФЛ). Данъчната ставка е 10%, а за доходите на едноличните търговци – 15%.

Обект на облагане

Доходите на местните физически лица от източници в Република България и в чужбина и доходите на чуждестранните физически лица от източници в Република България.

Данъчно задължени лица:

- местните и чуждестранните физически лица, носители на задължението за данъци по закона;
- местните и чуждестранните лица, задължени да удържат и внасят данъци по закона;
- законни представители на посочените лица.

Облагаеми доходи

Доходите от всички източници, придобити от данъчно задълженото лице през данъчната година, с изключение на доходите, които са необлагаеми по силата на закон. При определяне размера на облагаемия доход се приспадат предвидените в закона разходи.

- Данък върху добавената стойност

Режимът на облагане с данък върху добавената стойност е регламентиран в Закона за данък върху добавената стойност.

Обект на облагане

С данък върху добавената стойност се облагат възмездната облагаема доставка на стока или услуга; възмездното вътреобщностно придобиване с място на изпълнение на територията на страната, извършено от регистрирано по този закон лице или от лице, за което е възникнало задължение за регистрация; възмездното вътреобщностно придобиване на нови превозни средства с място на изпълнение на територията на страната; възмездното вътреобщностно придобиване с място на изпълнение на територията на страната на акцизни стоки, когато получателят е данъчно задължено лице или данъчно незадължено юридическо лице, което не е регистрирано по този закон и вносът на стоки.

Облагаема доставка е всяка доставка на стока или услуга, когато е извършена от данъчно задължено лице по този закон и е с място на изпълнение на територията на страната, както и доставката, облагаема с нулева ставка, извършена от данъчно задължено лице, освен в случаите, в които този закон предвижда друго.

Облагаема доставка, по която получателят е лице платец на данъка, не подлежи на облагане от доставчика.

Данъчно задължени лица

Данъчно задължено лице е всяко лице, което извършва независима икономическа дейност, без значение от целите и резултатите от нея.

Данъчно задължено лице при внос на стоки е всяко физическо или юридическо лице.

Данъчно задължено лице е и всяко лице, което инцидентно извършва възмездна вътреобщностна доставка на ново превозно средство.

Облагаеми доставки с нулева ставка на данъка

Облагаемите доставки с нулева ставка на данъка са следните:

- доставка на стоки, изпращани или превозвани извън територията на Европейския съюз;
- международен транспорт на пътници;
- международен транспорт на стоки;
- доставка, свързана с международен транспорт;
- доставка, свързана с международния стокос трафик;
- доставка по обработка на стоки;
- доставка на злато за централни банки;
- доставка, свързана с безмитна търговия;
- доставка на услуги, предоставяни от агенти, брокери и други посредници;
- доставки по силата на международни договори, спогодби, споразумения, конвенции или други подобни, по които Република България е страна;
- доставки на стоки и услуги, по които получатели са въоръжените сили на други държави, които са страни по Северноатлантическия договор.

Освободени доставки и право на избор

- **без право на избор**

Доставки, свързани със здравеопазване; със социални грижи и осигуряване; с образование, спорт или физическо възпитание; с култура; с вероизповедания; доставки с нестопански характер; доставки на финансови услуги, с изключение на услугата по предоставяне на кредит срещу насрещна престация в случаите на доставка при условията на договор за лизинг; на застрахователни услуги; хазарт; доставка на пощенски марки и пощенски услуги; както и доставка на стоки или услуги, за която не е ползван данъчен кредит.

- **с право на избор**

Доставка, свързана със земя и сгради и услугата по предоставяне на кредит срещу насрещна престация в случаите на доставка при условията на договор за лизинг.

Освободени вътреобщностни придобивания

Освободени доставки са и вътреобщностните доставки, които биха били освободени, ако са извършени на територията на страната. Освободено от облагане с данък е и всяко вътреобщностно придобиване на стоки, чиято доставка на територията на страната е освободена доставка по закона.

Приложими данъчни ставки

- със стандартната ставка от 20 % се облагат облагаемите доставки, вносът на стоки и облагаемите вътрешнообщностни придобивания;

- с намалена данъчна ставка от 9 % се облага настаняване, предоставяно в хотели и подобни заведения, включително предоставянето на ваканционно настаняване и отдаване под наем на места за площадки за къмпинг или каравани;
- с нулева данъчна ставка се облагат само изрично посочените в закона доставки.

Регистрация и прекратяване на регистрацията (дерегистрация)

Регистрацията по ЗДДС е задължителна и по избор.

На задължителна регистрация по ЗДДС подлежи всяко данъчно задължено лице с облагаем оборот 50 000 лв. или повече за период не по-дълъг от последните 12 последователни месеца преди текущия месец е длъжно в 14-дневен срок от изтичането на данъчния период, през който е достигнало този оборот, да подаде заявление за регистрация по този закон. Задължението за регистрация възниква независимо от срока, за който е постигнат облагаемият оборот, но не и за период, по-дълъг от 12 последователни месеца.

Лицата имат задължение за регистрация и при следните случаи:

- при доставки на стоки с монтаж и инсталиране по чл.97 от закона;
- задължение за регистрация при доставки на услуги, данъкът за които е изискуем от получателя (чл. 97а);
- задължение за регистрация при дистанционна продажба на стоки (чл.98);
- задължение за регистрация при вътреобщностно придобиване (чл.99);
- задължителна регистрация в резултат на преобразуване.

Регистрация по избор

Всяко данъчно задължено лице, за което не са налице условията за задължителна регистрация по чл. 96, ал. 1, има право да се регистрира по този закон.

- Данък, удържан при източника

Режимът на облагане с данък, удържан при източника е регламентиран в чл.194-203 от Закона за корпоративното подоходно облагане.

Обект на облагане

С данък, удържан при източника се облагат следните доходи:

1. дивидентите и ликвидационните дялове, разпределени (персонифицирани) от местни юридически лица в полза на:
  - чуждестранни юридически лица, с изключение на случаите, когато дивидентите се реализират от чуждестранно юридическо лице чрез място на стопанска дейност в страната;
  - местни юридически лица, които не са търговци, включително на общини.

2. следните доходи на чуждестранни юридически лица от източник в страната, когато не са реализирани чрез място на стопанска дейност в страната :

- доходи от финансови активи и от сделки с финансови активи, издадени от местни юридически лица, държавата и общините.
  - лихви, в това число лихви, съдържащи се във вноските по финансов лизинг.
  - доходи от наем или друго предоставяне за ползване на движимо имущество;
  - авторски и лицензионни възнаграждения.
  - възнаграждения за технически услуги.
  - възнаграждения по договори за франчайз и факторинг.
  - възнаграждения за управление или контрол на българско юридическо лице.
  - доходите от наем или друго предоставяне за ползване на недвижимо имущество, намиращо се в страната.
  - доходите от разпореждане с недвижимо имущество, намиращо се в страната.
  - Корпоративен данък
- Режимът на облагане с корпоративен данък е регламентиран в Закона за корпоративното подоходно облагане.

Обект на облагане

С корпоративен данък се облагат:

- печалбата на местните юридически лица;
- печалбата на местните юридически лица, които не са търговци, включително организациите на вероизповеданията, от сделки по чл.1 от Търговския закон, както и от отдаване под наем на движимо и недвижимо имущество;
- печалбата на чуждестранните юридически лица от място на стопанска дейност в Република България.

Данъчно задължени лица

Данъчно задължени лица за корпоративен данък са:

- местните юридически лица - търговски дружества;
- местните юридически лица, които не са търговци - за печалбата им от сделки по чл.1 от Търговския закон, както и от отдаване под наем на движимо и недвижимо имущество;
- местните неперсонифицирани дружества и осигурителни каси, създадени на основание чл. 8 от Кодекса за социално осигуряване;
- чуждестранните юридически лица, когато осъществяват стопанска дейност в страната чрез място на стопанска дейност;
- чуждестранните неперсонифицирани дружества, когато осъществяват стопанска дейност в страната чрез място на стопанска дейност;

Данъчна основа

Данъчната основа за определяне на корпоративния данък е данъчната печалба.

Данъчна ставка

Данъчната ставка на корпоративния данък е 10 на сто.

- Патентен данък
- Данък при придобиване на имущества по възмезден начин
- Данък при придобиване на имущества по дарение
- Туристически данък
- Данък върху наследствата

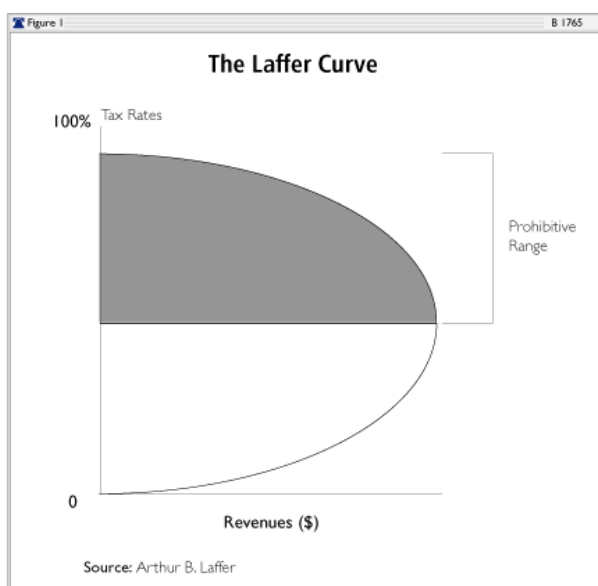
- Данък върху превозните средства
- Данък върху недвижимите имоти
- Данък върху хазартната дейност
- Данък върху приходите на бюджетни предприятия
- Данък върху застрахователните премии
- Данък върху дейността от опериране на кораби
- Данък върху разходите

Въпросът за необходимите (и възможни) промени в данъчната система е сложен и многоаспектен. Ако изходим от принципната теза за повече или по-малко държава в икономиката, безспорен е фактът, че има поле за повишаване на данъчните ставки.

Елементарни изчисления показват, че при реализирани данъчни постъпления в бюджета на България за 2012 г. в размер на 21 529 млн. лв. (от общо 27 469.40 млн. лв. бюджетни приходи) и създаден БВП в размер на 77 582 млн. лв. (по данни на НСИ) процентът на изземване и преразпределение на доходите е 27.75%, което е доста под обичайните представи за преразпределяне на 30-35-40% от БВП. Разбира се, изчисленията са направени с известни уговорки (в данъчните постъпления са включени и социалните и здравни осигуровки, а не са включени местните данъци. Също така обемът на производството е по нисък от посочения с 2 868 млн. лв., които представляват отрицателния нетен износ), но те не променят порядъка на получения резултат.

За да навлезем в проблематиката ще добавя, че делът на отделните данъци в общия обем на данъчните постъпления е, както следва: корпоративен данък – 6.5%, ДДФЛ – 10.7%, ДДС – 33.2%, социални и здравни осигуровки – 26%, мита – 0.5%, акцизи – 18.8%, други републикански данъци – 6.3%.

Изводът за възможността от повишаване на данъчните ставки се потвърждава и ако разгледаме кривата на Лафер, представена на фиг. 2.

Източник: Laffer, Artur. *The Laffer Curve: Past, Present, and Future*. <http://WWW.heritage.org>.

Фиг. 2. Крива на Лафер

Заклучение

Основната идея на връзката между данъчните ставки и данъчните приходи е, че промените в данъчните ставки имат два ефекта върху приходите: аритметичен ефект и икономически ефект. Аритметичният ефект се състои в това, че ако данъчните ставки са по-ниски, данъчните приходи също ще намаляят. При увеличаване на данъчните ставки пък данъчните приходи растат (но до един определен момент – поради икономическия ефект). Икономическият ефект се изразява в положителното въздействие, което оказват по-ниските данъчни ставки върху доходите и печалбите, а от там и върху заетостта и обема на производството - и по този начин данъчната основа - чрез предоставяне на стимули за увеличаване на тези дейности. Повишаване на данъчните ставки има обратния икономически ефект от участието в санкционирането на облагаемите дейности. Аритметичният ефект винаги работи в обратна посока на икономическия ефект. Ето защо, когато икономическите и аритметичните последици от промените в данъчните ставки се комбинират, влиянието върху общите данъчни приходи вече не е толкова очевидно.

Разбира се, няма съмнение, че по-високите ставки (над определен процент на изземване на дохода) намаляват икономическата активност и участниците в икономиката губят стимул и възможност за инвестиции. Те потискат стремежа към иновациите, който е ключът към растежа.

От друга страна, по-високите данъчни ставки дават възможност на правителството да увеличи приходите, които може да се инвестират в публични блага, като например инфраструктура, образование, здравеопазване. Ако правителството е ефикасно, то приходите от данъци се използват, за да засилят икономическия капацитет на страната, за да насърчат растежа и индивидуалната активност, както и за социална защита. В една икономика трябва да се прави разлика между средното равнище на данъците и прогресивността (т.е. колко стръмно се увеличават данъчните ставки за по-високите доходи). Ако трябва да има повече приходи в бюджета, по-справедливо е хората с високи доходи да плащат повече, без, разбира се, данъците да наказват предприемачеството и бизнес успеха.

Но ако управлението е разточително, тогава приходите попадат в ръцете на лобистки групи или отиват за поддържането на една тежкоподвижна и огромна администрация. Това е най-губещата ситуация. За огромно съжаление България е точно в такава ситуация. А при неефективно и корумпирано управление няма място за по-високи данъци.

Източници:

Структура на данъчната система. МФ, 2013. <http://www.minfin.bg/bg/page/172>.
 Видове данъци. МФ, 2013. <http://www.minfin.bg/bg/page/770>.
 Laffer, Artur. *The Laffer Curve: Past, Present, and Future*. <http://WWW.heritage.org>.